

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

VALUABLE ORIENTATIONS OF STUDENT YOUTH AS AN OBJECT OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Стаття присвячена з'ясуванню змісту і структури ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. У загальному розумінні система ціннісних орієнтацій є складною багаторівневою та динамічною структурою, яка відображає зміст спрямованості особистості і впливає на життєвий і професійний шлях майбутнього фахівця. Для вивчення теоретичних аспектів проблеми використані загальнонаукові методи (аналізу, синтезу, узагальнення), а для проведення емпіричного дослідження – методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтації». У статті виокремлені соціально-психологічні чинники, які впливають на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді, серед основних із них – зростання ступеня самостійності молоді в прийнятті рішень; активне самоствердження; зосередження уваги на обраних цінностях; домінування декларованих цінностей над реальними; юнацький максималізм, бажання змінити світ на краще; категоричність в оцінюванні діяльності інших людей і власних вчинків. Показано, що ціннісні орієнтації студентської молоді – це особистісно-вибіркове ставлення студентів до актуальних матеріальних і духовних суспільних цінностей, які формують світогляд людини, слугують орієнтиром у житті та є основою для самооцінювання й оцінювання різноманітних подій, суспільних явищ, вчинків інших людей. З'ясовано, що студентський вік є одним із найважливіших періодів трансформації світогляду та зміни ієрархії ціннісних орієнтацій особистості. Установлено, що система ціннісних орієнтацій студентської молоді є достатньо диференційованою і містить загальнолюдські духовні цінності, особистісні цінності (приватного характеру й емоційного спрямування) та цінності професійної й соціальної самореалізації. Найбільш значущими для студентів термінальними цінностями є продуктивне життя, здоров'я, матеріально забезпечене життя. Пріоритетними інструментальними цінностями є незалежність та ефективність у справах. Перелік основних ціннісних орієнтацій студентської молоді не зазнає суттєвих трансформацій, водночас їх ієрархічна структура залежить від різних зовнішніх і внутрішніх чинників і постійно змінюється.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, студент, студентська молодь, методика Рокіча.

The article is devoted to the clarification of the content and structure of value orientations of the modern student's youth. In the general sense, the system of value orientations is a complex multilevel and dynamic structure that defines the content of the personality orientation and affects the life and professional path of a future specialist. For the studying of the theoretical aspects, there were used general methods (such as analysis, synthesis, generalization), and for empirical experimental research, the method of M. Rokeach called "Value Orientations". In this article are singled out social-psychological factors that influence the formation of value orientations of student youth. Among the main ones are increasing the degree of independence in decision-making; active self-affirmation; focusing on the selected values; the domination of declared values over real ones; youth maximalism, the desire to change the world for the better; being categorical in evaluating the activities of other people and their actions. It is shown, that the value orientations of student youth are a person-selective attitude of students to current material and spiritual social values that shape the worldview of a person, serve as a guide in life, and are the basis for self-evaluation and evaluation of various events, social phenomena, and actions of other people. It was found out, that the student age is one of the most important periods of the transformation of worldview and change of the hierarchy of value orientations of individuality. It has been established that the system of value orientations of student's youth is rather diverse and includes universal human spiritual values, personal values (such as private nature and emotional orientation), and the values of professional and social self-realization. The most important terminal values for students are productive life, health, and a well-off life. The priority instrumental values are independence and efficiency. The list of core value orientations of student's youth does not undergo significant transformations, but at the same time, the hierarchy structure depends on different external and internal factors and is constantly changing.

Key words: values, value orientations, student, student youth, Rokich technique.

УДК 159.9.07–057.87:316.6
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.19.46>

Подоланчук Д.С.

аспірантка кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Постановка проблеми. Цінності й ціннісні орієнтації є предметом дослідження багатьох наук: філософії, психології, соціології, педагогіки. Наявність сталих цінностей характеризує зрілість суспільства: вони часто є узагальненим показником особистісного розвитку громадян.

Питання цінностей у свій час зацікавило ще античних учених. Так, Сократ уважав,

що вище благо для людини – це досягнення щастя, а головними моральними цінностями є мудрість, справедливість, помірність і мужність [26, с. 26]. Аристотель виділяв «ціновані» («божественні») блага (розум, душа), схвалені блага (оцінені, які викликають похвалу) та «блага-можливості» (влада, гроші, сила) [2, с. 300–307]. Механізмом внутрішнього прийняття етичних цінностей філософії Сходу є «гуман-

ність» (жень), яку Конфуцій уважав, з одного боку, любов'ю до людей, а з іншого – подоланням себе та поверненням до благопристойності [33, с. 57–61].

Нині дослідження цінностей і ціннісних орієнтацій набули нового звучання. Особливий інтерес становить їх вивчення в студентській молоді як однієї з найчисельніших груп суспільства, яка характеризується не лише великим різноманіттям світоглядних позицій, мотивів поведінки, рис характеру тощо, а й помітною динамікою їх зміни. У формуванні особистості студентів цінності та ціннісні орієнтації відіграють особливу роль. Вони є одним із основних чинників при визначенні змісту психолого-педагогічного супроводу майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У психології, як і у філософії, питання цінностей особистості від самого початку посіло важливе місце. Перехід від розуміння цінностей як філософської категорії до психологічного тлумачення природи цінностей зумовив появу багатьох напрямів і психологічних концепцій ціннісної проблематики [22, с. 113].

Д. Леонт'єв [16, с. 223] виділяє три основні варіанти розуміння психологічної природи індивідуальних цінностей. Перший із них – трактування цінності в одному ряду з такими поняттями, як думка, уявлення або переконання (М. Рокич, В. Брожик, А. Ручка). Так, наприклад, М. Рокич уважав, що цінності – це абстрактні ідеї, які не пов'язані з відповідним об'єктом чи ситуацією. Він ділив цінності на два класи: термінальні та інструментальні [41]. Термінальні цінності М. Рокич, у свою чергу, розділив на особистісні й соціальні, а інструментальні – на цінності моралі й цінності компетентності [36, с. 279]. На думку А. Павліченка, найважливішими є термінальні цінності (цінності-цілі), котрі відображають довгострокову життєву перспективу людини, а інструментальні цінності (цінності-засоби) виступають у ролі переконань [27, с. 104].

Друге трактування [16, с. 223] розглядає індивідуальні цінності як різновид або подобу соціальних установок (відносин) чи інтересів (Е. Шпрангер, С. Морріс). Зокрема, Е. Шпрангер уважав, що склад душі людини не може бути зведений до суб'єктивних цінностей. На його думку, душа людини і є об'єктивними цінностями [39, с. 355–356]. Нарешті, третій підхід [16, с. 223] зближує цінності з поняттями потреби й мотиву, підкреслюючи їх реальну спонукальну силу (А. Маслоу, Ю. Жуков, Ф. Василюк). А. Маслоу вважав, що обрані цінності і є цінності. При цьому дійсно правильний вибір – це той, який веде до самоактуалізації особистості [18, с. 209].

Порівнюючи виділені варіанти, Д. Леонт'єв [16, с. 223] зазначає, що перше трактування цінностей виходить із асоціальної парадигми.

Тому такі цінності не мають самостійної спонукальної сили. Друге трактування є більш продуктивним, оскільки цінностям приписується направляюча функція. Проте найбільшим пояснювальним потенціалом володіє саме третій підхід. При цьому Д. Леонт'єв уважав за необхідне чітко розмежовувати поняття «потреби» та «цінності». На його думку [16, с. 223], якщо потреби діють «тут-і-тепер», то цінності становлять у структурі мотивації стабільне, «вічне», яке не залежить від зовнішніх обставин, абсолютне [10, с. 28].

Серед різноманітності визначень поняття «цінності» Л. Долинська та Н. Максимчук виділяють такі підходи: цінності як сукупність матеріальних і духовних об'єктів, здатних задовольнити потреби, бажання, інтереси, цілі суб'єкта; цінності, що відображають характер ставлень суб'єкта до об'єкта або їх взаємовідносин; цінності як ідеали суспільної та особистої діяльності; цінність як специфічне явище свідомості, спосіб поведінки [9, с. 15].

Існує чимало інших поглядів на сутність цінностей. Так, Г. Оллпорт зазначав, що джерелом більшості цінностей особистості є мораль суспільства, хоча на деякі з них (допитливість, ерудиція, спілкування тощо) суспільство не впливає [25, с. 133]. На думку І. Беха, особистісне зростання залежить від того, наскільки певна особистість поєднується із загальноприйнятою системою духовних цінностей, якою мірою зміцнюється її духовна свідомість [4, с. 10]. Цінності, виступаючи в ролі смислоутворювальних структур, впливають на суб'єктивне визначення особистістю поточної ситуації, так що деякі об'єкти, дії чи їх очікувані результати набувають статусу мети [7, с. 89]. А. Павліченко наголошує, що цінність – будь-який об'єкт, що має життєво важливе значення для суб'єкта. У широкому розумінні в ролі цінностей можуть виступати й конкретні матеріальні блага. У більш вузькому значенні прийнято розглядати цінності як духовні ідеї [27, с. 99].

У сучасній західній соціології найчастіше зустрічаються визначення, у яких цінностями називаються як усвідомлені, так і неусвідомлені уявлення про бажане, що виявляються в ситуації вибору [36, с. 277]. Так, Т. Парсонс розуміє цінності як «концептуалізації бажаного» [29, с. 28]. Н. Смелзер зазначає, що цінності – це загальноприйняті переконання стосовно цілей, до яких людина має прагнути [34, с. 50]. Р. Будон вважає, що значення цінностей є функцією структури процесу [5, с. 221]. На думку Е. Андерсона, поняття «цінність» сьогодні має багато змістових наповнень, серед яких, зокрема, головне благо, до якого послідовно прагнуть протягом усього життя; основний критерій вибору; головний стандарт поведінки тощо [40].

Єдиної класифікації цінностей у сучасних наукових дослідженнях не існує. Найчастіше дослідники класифікують цінності за такими ознаками: 1) за об'єктом засвоєння – матеріальні, морально-духовні; 2) за метою – егоїстичні, альтруїстичні; 3) за рівнем узагальненості – конкретні, абстрактні; 4) за способом вияву – ситуативні, стійкі; 5) за роллю в діяльності людини – термінальні, інструментальні; 6) за змістом діяльності – пізнавальні, предметно-перетворювальні; 7) за належністю – особистісні, групові, колективні, суспільні, загальнонародні, загальнолюдські [19, с. 28–29].

В. Франкл виділяє такі три основні групи цінностей: 1) цінності творчості; 2) цінності переживання; 3) цінності ставлення [37, с. 193]. П. Горностай зазначає, що цінності можуть бути позитивні й негативні (добро та зло), реальні й ідеальні, природні та штучно створені, матеріальні та духовні, предметні та суб'єктні, суспільні й особистісні [31, с. 146]. Цінності також можна розмежувати на колективістські та індивідуалістські [24, с. 29]. Із точки зору пріоритетності індивідуальні цінності людини превалюють над суспільними [19, с. 30]. Часто виділяють декларовану та реальну систему цінностей [9, с. 12]. З точки зору соціокультурного підходу виділяють традиціоналістські цінності й сучасні цінності [36, с. 281].

З поняттям «цінність» тісно пов'язане поняття «ціннісна орієнтація», що увійшло до соціологічної науки завдяки У. Томасу та Ф. Знанецькому, які під ціннісними орієнтаціями особистості розуміли соціальні установки, що регулюють її поведінку [36, с. 277]. Узагальному розумінні ціннісні орієнтації – відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність надавати перевагу певним цінностям у різних життєвих ситуаціях, спосіб розрізнення особистісних явищ та об'єктів за рівнем їх значущості для людини [11, с. 991]. У сучасній психології ціннісні орієнтації розглядаються як відносно стійке, соціально обумовлене, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ та ідеалів, які розглядаються як предмети, цілі або засоби для задоволення потреб життєдіяльності [9, с. 12].

Ціннісні орієнтації відображають фундаментальні суспільні інтереси особистості та власні потреби й тим самим визначають її соціальну позицію, світобачення, моральні принципи та світогляд загалом [27, с. 111]. Я. Запека вважає, що ціннісні орієнтації є важливим регулятором потребнісно-мотиваційної сфери, у якій резюмується весь життєвий досвід [12, с. 132]. У сучасному трактуванні [23, с. 93] внутрішню організацію ціннісних орієнтацій утворюють когнітивний (смісловий), емотивний (емоційно-оціночний) і кона-

тивний (поведінковий, діяльнісний, вольовий) компоненти, які взаємодіють між собою, є взаємозалежними та діють як одне ціле.

У роботах багатьох соціологів (В. Бакірова, Є. Головаха, В. Піддубного, А. Ручки, В. Хмелька та ін.) увага акцентується на тому, що ціннісні орієнтації – це завжди процес і результат «відбиття» цінностей як соціальних феноменів у свідомості особистості або групи [36, с. 278]. Так, В. Бакіров під ціннісними орієнтаціями розуміє системно пов'язані ціннісні уявлення, що реально детермінують вчинки й дії людини [3, с. 118].

У гуманістичній психології типологія ціннісних орієнтацій збігається з типологією потреб (за А. Маслоу), до яких зараховують вітально-біологічні вартості, вартості безпеки, ідентифікації, індивідуалізації, самоактуалізації [27, с. 119]. Ціннісні орієнтації в структурі особистості є своєрідним центром координації, що визначає поведінку й ставлення до соціального середовища [9, с. 22]. Вони конкретизуються в життєвих цілях і планах [9, с. 23]. Спочатку особистість набуває досвіду попередніх поколінь, отримуючи схвалені стереотипи поведінки, а потім власного досвіду [19, с. 29].

У сучасній психології цінності й ціннісні орієнтації не отождожують. На думку А. Павліченка, ціннісні орієнтації – основні форми функціонування цінностей, що характеризують момент переходу останніх у діяльність [27, с. 105]. Є. Головаха вважає, що в ієрархії ціннісних орієнтацій особистості віддзеркалюється вибіркоче спрямованість на певні цінності, представлені у свідомості людини [8]. Якщо цінності, на думку Л. Долинської та Н. Максимчук, розглядаються як форма відношень між суб'єктом та об'єктом, то ціннісні орієнтації виступають як засіб диференціації особистістю об'єктів довкілля за їх значущістю [9, с. 16]. Л. Сокурянська зазначає, що цінність більшою мірою належить до категоріального апарату філософії й соціології, а ціннісні орієнтації – соціології й соціальної психології [36, с. 278].

Отже, ціннісні орієнтації студентської молоді – це особистісно-вибіркоче ставлення студентів до актуальних на цей час матеріальних і духовних суспільних цінностей, які формують (визначають) світогляд (світобачення) людини, слугують орієнтиром у житті та є основою для самооцінювання й оцінювання різноманітних подій, суспільних явищ і вчинків інших людей.

Постановка завдання. Незважаючи на великий обсяг теоретичних і практичних досліджень, проблема визначення змісту й структури ціннісних орієнтацій студентської молоді залишається відкритою для подальших пошуків. Така ситуація склалася як через недостатність комплексних і системних соці-

ально-психологічних досліджень, так і через надмірний вплив різноманітних зовнішніх, у тому числі політичних, чинників. Тому зараз, як ніколи, важливо з'ясувати сутність ціннісних орієнтацій студентської молоді, виявити тенденції щодо можливих змін ієрархії цінностей студентів. Це дасть змогу сформувати в них громадянсько значущі ціннісні орієнтації, які можуть проявитися в будь-яких сферах діяльності. Такий результат можливий лише за умови комплексного вивчення сутності та складових компонентів ціннісних орієнтацій студентів і створення сприятливих умов для їх формування.

Тому метою статті є з'ясування змісту і структури ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Студентський вік є одним із найважливіших періодів інтенсивного формування основних ціннісних орієнтацій, які впливають на подальший професійний, громадянський та життєвий шлях майбутніх фахівців. Це пов'язано з активним розвитком у цей період понятійного мислення та досягненням певного статусу у суспільстві. Багато дослідників (С. Максименко, Б. Ананьєв, М. Боришевський, Н. Іванцев, Н. Максимчук та інші) при цьому підкреслюють важливість саме університетського етапу становлення особистості.

Студентська молодь постійно перебуває в епіцентрі посиленої уваги суспільства, адже саме вона обґрунтовано розглядається як інтелектуальний потенціал нації. Період внутрішньої трансформації світогляду студентів, зміна їхньої мотивації та формування ціннісних орієнтацій у поєднання з досить великою чисельністю робить студентську молодь важливим об'єктом впливу та предметом посиленої уваги з боку політичних партій і громадських об'єднань. Студенти є найбільш активним учасниками волонтерського руху, що також є потужним фактором впливу на процес формування їхніх ціннісних орієнтацій.

Існує досить поширена точка зору, що студенти є людьми самостійними й дорослими, що їхні соціокультурні орієнтації вже визначені. Студент дійсно несе із собою власний духовний світ, проте цей світ є відкритим і здатним як до збагачення й розвитку, так і до руйнації чи навіть, деградації [10, с. 27]. Саме в цьому віці починає окреслюватися стійке коло інтересів, відбувається їх переключення з приватного й конкретного на відсторонене й загальне, спостерігається зростання зацікавленості світоглядними питаннями [27, с. 101].

Складником ядра особистості студента поряд із цінностями є ціннісні орієнтації [32, с. 17], під якими розуміють їх ставлення до матеріальних і духовних цінностей, що визнаються як загальні світоглядні орієнтири, стра-

тегічні життєві та професійні цілі [13, с. 22]. Психологічною основою є процес засвоєння цінностей життя та їх перетворення в змістовні елементи ціннісних уявлень [17, с. 15]. У цей період розширюється життєвий простір контактних груп, зростає вибірковість соціальної взаємодії [27, с. 102]. Ціннісні орієнтації молоді формуються в процесі виховання й навчання, яке в тому числі має на меті відтворити культурні й історичні нормативи [10, с. 30]. В освітній діяльності перед студентами ставиться не одна, а комплекс цілей, що мають вагоме значення у формуванні їхніх світоглядних принципів [27, с. 110]. Через виховання здійснюється трансляція ціннісних орієнтацій від покоління до покоління як на вербальному, так і на невербальному рівнях [10, с. 30].

У соціальному плані моральні орієнтири студентів у процесі навчання неподільні з моральними процесами, які відбуваються в суспільстві [27, с. 110], а розвиток ціннісних орієнтацій прямо залежить від особистісних факторів [32, с. 18]. Наявність сформованої системи ціннісно-моральних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм і стереотипів поведінки [15, с. 49]. У Михайлишин засвідчує наявність тенденції у студентів до роз'єднаності та індивідуалізму, а також до послаблення наступності між поколіннями [20, с. 135]. Тому в кризові періоди систему ціннісних орієнтацій молоді можуть утворювати не вищі духовні цінності, а система елементарної економічної й біологічної мотивації [20, с. 134]. У цей час, на думку О. Лавренко, у студентської молоді відбувається переосмислення таких понять, як держава, економіка, свобода, гроші, особистість, демократія тощо [15, с. 49].

Л. Романюк побудувала модель психологічних чинників формування й розвитку ціннісних орієнтацій особистості студента. Її ядром є механізм рефлексії, у центрі якого – інтерес, оцінка та самооцінка [32, с. 12–13]. Н. Антонова також вважає, що в системі ціннісних орієнтацій існує «ядро» з декількох базових цінностей, що є відносно більш стійкими до впливу соціальних і психологічних чинників. Цінності середнього статусу – «структурного резерву» – найбільш піддатливі змінам [1, с. 16]. На думку Л. Сокурянської, у молодості ціннісне «ядро» особистості розширюється максимально, завдяки чому зникає більш-менш чіткий розподіл на «ядро», «домінуючі» цінності, «периферію» та «хвіст» [35, с. 28].

Важливими для студентської молоді є професійно-ціннісні орієнтації, під якими В. Галузьяк розуміє компоненти мотиваційної сфери студентів, що визначають спрямованість їх спілкування, вибірковою орієнтацією на певні аспекти професійної діяльності [7, с. 89].

Професійно-ціннісні орієнтації відображають уявлення майбутніх фахівців про найбільш важливі, значущі цілі й завдання професійної діяльності. Як і генералізовані мотиви, вони впливають на суб'єктивне визначення особистістю поточних ситуацій професійної взаємодії, зумовлюють формування когнітивно-емоційних оціночних структур [6, с. 7]. Емпіричним шляхом В. Галузьяк виокремив чотири типи професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів: дидактичний, особистісний, статусний і дисциплінарний [7, с. 91].

Особливості системи ціннісних орієнтацій особистості кожного студента зумовлені впливом об'єктивних (стать, рівень матеріального забезпечення, місце проживання, друзі) і суб'єктивних (спрямованість на майбутнє, рівень самоактуалізації, рівень професійно-педагогічної спрямованості) чинників [17, с. 16]. Ураховуючи ці обставини, можна виділити низку психологічних (соціально-психологічних) чинників, які впливають на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

На початку навчання в закладі вищої освіти студенти стикаються з помітною, іноді кардинальною зміною соціокультурного, матеріального та комунікаційного середовища. Це призводить до стрімкого зростання (іноді віртуального) ступеня самостійності в прийнятті рішень, наслідком чого в багатьох випадках є непродумані вчинки, а іноді і явно конфліктні дії.

Студенти є дуже активною частиною суспільства. Зазвичай їхнє навчання поєднується з іншими видами діяльності: науковою роботою, участю в спортивних секціях, мистецьких гуртках і колективах, а на старших курсах – епізодичною роботою. Тому в системі ціннісних орієнтацій студентів переважає діяльнісний компонент. Як наслідок, студентська молодь зосереджує свою увагу на досить обмеженому переліку цінностей, які, на її думку, є актуальними сьогодні.

У здобувачів вищої освіти, особливо молодших курсів, декларовані цінності помітно домінують над реальними. На їхню думку, існує великий ризик, що реальні цінності можуть не збігатися із цінностями їхньої соціальної групи. Необхідність самоствердження в новому середовищі є однією з основних причин непоступливості й надмірної категоричності в дискусіях, у яких зваженість і здатність до компромісу часто сприймається як слабкість позиції та недостатність вольових якостей.

Для більшості студентів характерний низький рівень сформованості диференційованої структури ціннісних орієнтацій, унаслідок чого студенти відчувають труднощі у визначенні для себе конкретних цілей життя, виборі відповідних засобів для їх досягнення [17, с. 16].

Водночас у них простежується активне формування когнітивно-емоційних оціночних структур. Поєднання цих двох факторів часто призводить до поспішних і категоричних оцінок різноманітних подій, явищ, дій і вчинків інших людей і часто до діаметральних оцінок особистих вчинків і власної ролі у своєму професійному й соціальному середовищі та суспільстві загалом.

Молоді люди зазвичай дуже гостро відчувають несправедливість і бажання змінити своє життя й суспільство загалом на краще. Тому студенти є найактивнішою соціальною групою, яка бере участь у різноманітних громадських організаціях, добровільних об'єднаннях, зокрема й у волонтерському русі. Проведений у роботі [30, с. 171] аналіз волонтерської практики дає підстави виокремити такі основні чинники формування ціннісних орієнтацій студентів-учасників волонтерського руху: освітні, організаційні, діяльнісні, комунікаційні, громадські, професійні, особистісні.

Ціннісні орієнтації студентської молоді є доволі динамічними. На думку С. Драч, сьогодні спостерігається тенденція до подальшої дегуманізації й деморалізації соціокультурних цінностей [10, с. 29]. Поряд із цим можна спостерігати також і тенденцію зростання інтенсивних духовних пошуків, що проявляється в збільшенні інтересу до світової культури, історії своєї сім'ї, народу [10, с. 28]. За своїм ставленням до життя сучасне студентство відрізняється від попередніх поколінь, але система уявлень про те, що таке «добре» й що таке «погано», залишається переважно в межах традиційної ціннісно-нормативної системи [14, с. 344]. У. Михайлишин стверджує, що в системі студентів особистісне ядро цінностей переважно становлять цінності особистісного виміру [20, с. 135].

Проведені Л. Долинською та Н. Максимчук емпіричні дослідження показали, що в більшості студентів співіснує дві системи цінностей: декларована, де переважають професійні цінності, цінності самовідданої праці, служіння людям, любові до дітей, і система приватних цінностей: матеріальна забезпеченість, сім'я, діти, спілкування, дозвілля [9, с. 17]. Найбільш значущими цінностями вони вважають моральні, професійні, духовні, особистісно вдосконалювальні та матеріальні. При цьому юнаки надають перевагу статусним цінностям, а дівчата – емоційно-насиченим [17, с. 16]. Серед ціннісних орієнтацій майбутніх учителів Н. Панчук виділив такі групи: професійні, самовдосконалення, статусні, особистісні, життєві, духовні, матеріальні [28, с. 536–538].

За результатами соціологічного дослідження становища молоді, проведеного у 2016 році Центром незалежних соціологічних

досліджень «ОМЕГА», до життєвих пріоритетів молодь насамперед зараховує сімейне щастя (71,7%), побудову кар'єри (48,1%), можливість бути вільними й незалежними у своїх рішеннях і вчинках (38%), мати можливість реалізувати свій талант і здібності (32,1%) [38, с. 83]. Подібні результати отримані й у 2017 році: основними пріоритетами в житті для більшості молодих людей залишається сімейне щастя (63,6%), здоров'я (53,6%) і кар'єра (39,3%). До своїх уподобань молодь також зараховує можливість бути вільними й незалежними у своїх рішеннях і вчинках, мати можливість реалізувати свій талант і здібності [21, с. 64]. У проведеному Н. Антоною дослідженні встановлено, що серед груп термінальних цінностей студенти віддають перевагу цінностям особистого життя й матеріальним цінностям, а серед інструментальних – емоційним цінностям. Високу значущість для них мають цінності інтелектуальні й міжособистісного спілкування [1, с. 11].

У 2016 році нами проведено дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх психологів – студентів 2 курсу Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Обсяг вибірки становив 48 осіб. У процесі дослідження використана методика Рокіча «Ціннісні орієнтації». Отримані результати свідчать, що перше місце в списку значущих термінальних цінностей для 20,83% респондентів посідає продуктивне життя; друге місце (16,67%) – здоров'я (фізичне і психічне); третє місце (10,41%) – матеріально забезпечене життя та щасливе сімейне життя. Серед інших пріоритетів молоді – цікава робота; свобода; активне діяльне життя; любов; наявність хороших і вірних друзів. Серед інструментальних цінностей сучасна студентська молодь найвагомішими вважає незалежність (14,58%) та ефективність у справах (12,50%). Важливими для 10,41% респондентів є також життєрадісність; освіченість; сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів, для 6,25% респондентів – відповідальність; раціоналізм; чесність; акуратність.

Палітра ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді є доволі широкою. Вона включає як загальнолюдські духовні цінності (свобода, незалежність, чесність, можливість бути вільним і незалежним у рішеннях і вчинках), так і низку особистісних цінностей, серед яких можна виділити особистісні цінності приватного характеру (здоров'я, діти, щасливе сімейне життя, матеріально забезпечене життя) та особистісні цінності емоційного спрямування (любов, наявність вірних друзів, життєрадісність). Окрему та дуже важливу для студентів групу становлять цінності професійної та соціальної самореалізації, серед них – продуктивне життя, цікава робота,

кар'єра, ефективність у справах, можливість реалізувати свій талант.

Перелік таких цінностей протягом останнього часу не зазнав суттєвих змін. Проте їх пріоритетність не має сталого характеру й перебуває в процесі постійного динамічного коригування залежно від зміни загальних настроїв суспільства, його політичного, економічного та духовного стану. Тому зміст і структура ціннісних орієнтацій студентської молодці потребує постійного комплексного та системного моніторингу.

Висновки з проведеного дослідження.

Студентський вік є періодом суттєвих внутрішніх трансформацій світогляду студентів, ієрархічної системи їхніх ціннісних орієнтацій. Ця система являє собою складну багаторівневу та динамічну структуру, визначає змістовий аспект спрямованості особистості й впливає на життєвий і професійний шлях майбутнього фахівця.

Ціннісні орієнтації студентської молоді – це особистісно-вибіркове ставлення студентів до актуальних на цей час матеріальних і духовних суспільних цінностей, які формують (визначають) світогляд (світобачення) людини, слугують орієнтиром у житті та є основою для самооцінювання й оцінювання різноманітних подій, суспільних явищ і вчинків інших людей.

Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді залежить від багатьох психологічних чинників, серед яких – активне самоствердження; зростання ступеня самостійності молоді в прийнятті рішень; зосередження уваги на обраних цінностях; домінування декларованих цінностей над реальними; юнацький максималізм, бажання змінити світ на краще; категоричність в оцінюванні діяльності інших людей і власних вчинків.

Дослідження свідчать, що найбільш значущими для студентів термінальними цінностями є продуктивне життя, здоров'я, матеріально забезпечене життя. До пріоритетних інструментальних цінностей належать незалежність та ефективність у справах. Загалом система ціннісних орієнтацій студентської молоді є доволі різноманітною, містить як загальнолюдські духовні цінності, так й особистісні цінності (приватного характеру й емоційного спрямування). Важливе місце в цій системі посідають цінності професійної та соціальної самореалізації.

Варто зазначити, що перелік основних цінностей студентської молоді практично не зазнає суттєвих трансформацій. Водночас їх важливість залежно від різних зовнішніх і внутрішніх чинників постійно змінюється. Усе це є додатковим підтвердженням необхідності проведення постійного моніторингу змістового наповнення та ієрархії ціннісних орієнтацій студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова Н.О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищого педагогічного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2003. 20 с.
2. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / ред. тома и авт. вступ. ст. А.И. Доватур, Ф.Х. Кессиди. Москва : Мысль, 1983. Т. 4. 829 с.
3. Бакиров В.С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора. Харків : Вища школа, 1988. 149 с.
4. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання*. Київ, 1997. С. 8–11.
5. Будон Р. Место беспорядка. Критика теорий социального изменения : учебное пособие. Москва : Аспект Пресс, 1998. 284 с.
6. Галузяк В.М. Мотиваційно-ціннісні детермінанти індивідуального стилю педагогічного спілкування : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 1998. 20 с.
7. Галузяк В.М. Ціннісні орієнтації в структурі особистісних чинників педагогічного спілкування. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2009. № 29. С. 86–92.
8. Головаха Є.І. Суперечливість ціннісних орієнтацій і професійне самовизначення особистості. *Філософська думка*. 1986. № 2. С. 16–25.
9. Долинська Л.В. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2008. 124 с.
10. Драч С.В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький, 2010. № 2. С. 26–30.
11. Енциклопедія освіти / головний ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
12. Запека Я.Г. Особливості ціннісних профілів студентів з різними мотиваційними установками. *Габітус*. 2020. Вип. 12. Т. 2. С. 127–132.
13. Камінська О.М. Чинники впливу на розвиток ціннісних орієнтацій студентів архітектурного профілю. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. Одеса, 2011. № 5–6. С. 21–28.
14. Куразаєва А., Ніколаєвська А. Моральні орієнтації українського студентства в умовах нестабільного суспільства : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. С. 332–357.
15. Лавренко О.В. Морально-ціннісні орієнтації економічної соціалізації студентської молоді. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2017. Т. 1. Вип. 46. С. 45–51.
16. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. Москва : Смысл, 2003. 487 с.
17. Максимчук Н.П. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2000. 21 с.
18. Маслоу А. Психология бытия. Москва : Рефлбук, 1997. 304 с.
19. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Миколаїв, 2013. Вип. 213. Т. 225. С. 27–30.
20. Михайлишин У.Б. Соціально-психологічні особливості системи ціннісних орієнтацій студентської молоді: до постановки проблеми. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2016. Т. 1. Вип. 45. С. 133–136.
21. Молодь України – 2017: результати соціологічного дослідження. Тернопіль : ТОВ «Терно-граф», 2017. 72 с.
22. Москаленко О.В. Сучасні концепції ціннісно-сислової сфери особистості. *Вісник Національного технічного університету «КПІ»*. Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка». Харків, 2010. № 2 (29). С. 113–117.
23. Москаленко О. В. Структурні компоненти ціннісно-сислової сфери особистості. *Вісник Національного технічного університету «КПІ»*. Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка». Харків, 2013. Вип. 1. С. 91–98.
24. Носенко Э.Л., Фролова Н.В. Трансформация ценностных ориентаций молодежи на современном этапе развития общества (психологический аспект). Днепропетровск : Навчальна книга, 1999. 168 с.
25. Оллпорт Г. Личность в психологии. Москва : КСП+ ; Санкт-Петербург : Ювента, 1998. 345 с.
26. Основы философии : навчальний посібник / за ред. М.Ф. Шмиголя. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 412 с.
27. Павліченко А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості. *Психологія і суспільство*. 2005. № 4. С. 98–120.
28. Панчук Н.П. Особистісні ціннісні орієнтації як результат самовизначення майбутнього фахівця. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 23. С. 532–541.
29. Парсонс Т. Введение. Общий обзор. *Американская социология: перспективы, проблемы, методы*. Москва, 1972. С. 25–36.
30. Подоляничук Д.С. Чинники формування ціннісних орієнтацій студентів, які беруть участь у волонтерському русі. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. С. 168–172.
31. Психологія особистості : словник-довідник / за ред. : П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. Київ : Рута, 2001. 320 с.
32. Романюк Л. В. Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2004. 22 с.
33. Семененко И. И. Конфуций. Изречения. Москва : МГУ, 1994. 128 с.
34. Смелзер Н. Социология : учебное пособие. Москва : Феникс, 1994. 688 с.
35. Сокурянська Л.Г. Ціннісна детермінація становлення соціальної суб'єктності студентства в умовах соціокультурної трансформації : автореф. дис. ... докт. соціол. наук. 22.00.04. Харків, 2007. 38 с.
36. Сокурянська Л. Ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації сучасного українського сту-

дентства. *Українське студентство у пошуках ідентичності* / за ред. В.Л. Арбеніної, Л.Г. Сокурянської. Харків, 2012. С. 271–331.

37. Франкл В. Человек в поисках смысла : сборник. Москва : Прогресс, 1990. 368 с.

38. Цінності української молоді: результати соціологічного дослідження. Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2016. 91 с.

39. Шпрангер Э. Два вида психологии. *История психологии (10-е – 30-гг. : период открытого кризиса)* / под ред. П.Я. Гальперина, А.Н. Ждан. Москва, 1992. С. 355–356.

40. Anderson E.S. Values in Ethics and Economics. Cambridge : Harvard University Press, 1993. 262 p.

41. Rockeach M. The Nature of Human Values. New York : Free Press, 1973. 438 p.